

การสร้างป่าครอบครัว : กรณีศึกษานายศิริพงษ์ โทหนองตอ บ้านห้วยหนามตะเข้
ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

CREATING A FAMILY FOREST : CASE STUDY MR.SIRIPHONG THONONGTOR
BAN HUAI NAMTAKHE BAN RAI SUB-DISTRICT,
BAN RAI DISTRICT, UTHAI THANI PROVINCE

ศุภกฤต ภัทธรคุณานนท์

Supakrit Pattarakhunanon

วงศ์สถิตย์ วิสุภี

Wongsatit Wisuphee

การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

Integrated Local Development Learning Institute For Everyone

s.supakrit2506@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) วิธีการสร้างป่าครอบครัวของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ 2) ผลสำเร็จการสร้างป่าครอบครัวของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ บ้านห้วยหนามตะเข้ ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่าง 22 ราย ศึกษาวิจัยตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ.2560 ถึงเดือนเมษายน พ.ศ.2563 เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า

1. วิธีการสร้างป่าครอบครัวของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ ได้แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 วิธีการเตรียมพื้นที่สำหรับสร้างป่าครอบครัว (0-1 ปี) ขั้นตอนที่ 2 วิธีการวางโครงสร้างป่าครอบครัว (1-4 ปี) ขั้นตอนที่ 3 การเสริมโครงสร้างป่าเพื่อป่าครอบครัวที่สมบูรณ์ (5-9 ปี) ขั้นตอนที่ 4 การใช้ประโยชน์จากป่าครอบครัวอย่างยั่งยืน

2. ผลสำเร็จของการสร้างป่าครอบครัวของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ พบว่ามี 4 ประการ คือ

2.1 การพึ่งตนเอง หมายถึง ความสามารถดำรงตนให้อยู่ได้อย่างอิสระ มั่นคง สมบูรณ์

2.2 การพึ่งพากันเอง การเกิดวงจรชีวิตของพืชถือเป็นการเริ่มต้นที่สำคัญของการพึ่งพากันเองในระบบนิเวศ

2.3 เกิดเครือข่ายป่าครอบครัว เกิดขึ้นจากการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ผลสำเร็จจากการสร้างป่าครอบครัว มีกระบวนการเสริมสร้างความเข้าใจในการสร้างเครือข่ายป่าครอบครัวอย่างยั่งยืน

2.4 เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ก่อให้เกิดประโยชน์มากมาย สะท้อนให้เห็นคุณค่าและประโยชน์ที่ได้รับ

คำสำคัญ: ป่าชุมชน, ป่าครอบครัว, การสร้างป่าครอบครัว, การพึ่งตนเอง

Abstract

The objectives of this research were to study 1) the method of building a family forest of Mr. Siripong Thonongtor. 2) The success of building a family forest of Mr. Siripong thonongtor, Ban HuaiNam Takhe, BanRai Sub-district, Ban Rai District, Uthai Thani Province using qualitative research methods The sample group was 22 people. The research was conducted from January 2017 to April 2020. Data collection tools were observation form and interview form. Data were analyzed using content analysis methods. The results showed that.

1. The method of building a family forest of Mr. Siripong thonongtor was divided into 4 steps as follows: Step 1 Method of preparing the area for family forest building (0-1 years) Step 2 Method of laying the family forest structure (1-4 years) Step 3 Enhancing forest structure for a complete family forest (5-9 years) Step 4 Sustainable use of family forests

2. The success of Mr. Siripong thonongtor family forest building found that there were 4 things:

2.1 Self-reliance means the ability to live independently, securely, and completely.

2.2 Self-reliance The emergence of plant life cycles is an important beginning of ecological interdependence.

2.3 Formation of family forest networks. arising from the public relations success of the family forest building There is a process to enhance understanding of building a sustainable family forest network.

2.4 Being a learning center for the community bring many benefits reflect the values and benefits

Keyword: Community forest, Family forest, Creating a family forest, Self-reliance

บทนำ

ป่า คือชีวิตของชาวบ้าน อยากกินเห็ดเข้าป่า อยากกินปลาลงหนอง อยากกินแกงห้วย แกงหน่อไม้ แกงผักหวาน ก่อไฟตั้งหม้อ เดินเข้าป่าไม่ไกลก็กลับมาพร้อมกับของที่ต้องการ ปู ปลา กบ เขียด ก็มีเต็มห้วย เต็มหนอง หน้าไหนอีรอกดอกกระเจียว หน้าไหนไข่มดแดง หน้าไหนแมงแคงจักจั่น ตลอดปีมีอาหารไม่เคยขาด ธรรมชาติผลิตเปลี่ยนหมุนเวียนเลี้ยงชาวบ้าน ผักป่ามีอยู่ตลอดปี ไม่ต้องปลูก ในบ้านในสวนก็มีกิน ไม่ว่าผักเม็ก ผักมาศ ผักขามชะ ผักคอนแคน ผักอีฮุม ผักฮ่อนแฮน ผักติ้ว ผักกะโดน และอีกสารพัดผักซึ่งวันนี้หากินไม่ได้แล้ว ผลไม้บ้านก็มี ผลไม้ป่าก็มาก หมากแวง หมากไฟ หมากเฒ่า หมากเบ็งหมากสัง หมากดั่ง หมากหวด หมากค้อ หมากกอก หมากแซว หมากขามป้อม หลากรสเปรี้ยวฝาดหวานมีอยู่เต็มป่า ที่สำคัญ ชาวบ้านไม่เคยเป็นหนี้เป็นสินช่วยกันหาอยู่หากิน แม้ไม่ร่ำรวยก็อยู่ได้ไม่อดอยาก ปีไหนข้าวไม่พอกินก็เอาของป่าไปขอแลกข้าวจากญาติพี่น้องและชาวบ้านในหมู่บ้านอื่น (เสรี พงศ์พิศ, 2548.)

“ป่าครอบครัว” เป็นนวัตกรรมทางสังคมเพื่อชีวิตและความหลากหลายทางชีวภาพเป็นเรื่องที่กลับเข้ามาอยู่ในกระแสสังคมในปัจจุบันบนฐานความคิดที่ว่า “ครอบครัว” เป็นหน่วยที่เล็กที่สุดของสังคม และมีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ในปัจจุบันปัญหาสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัญหาใหญ่ที่ส่งผลกระทบต่ออย่างยิ่งต่อระบบเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม แม้มีองค์กรต่าง ๆ ในระดับนานาชาติ เข้ามาร่วมกันในการแก้ปัญหา มีการกำหนดมาตรการในรูปแบบต่างๆ หลายอย่าง เช่น อนุสัญญากฎหมายและมาตรการต่างๆ มากมาย แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาลำบากนี้ได้ ดังนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหันกลับมาให้ความสำคัญกับครอบครัว ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญของสังคม เพื่อเป็นกลไกหนึ่งที่จะช่วยบรรเทาปัญหาอาจจะกล่าวได้ว่า การกระทำใด ๆ ที่สมาชิกในครอบครัวทำไปเพื่อครอบครัวจะเป็นงานที่ทุ่มเทด้วยหัวใจ เช่น งานป่าครอบครัว ที่สมาชิกของครอบครัวเห็นว่านี่คือทางออกในการแก้ปัญหา ทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ เป็นการสร้างความมั่นคงทางอาหาร ยา และเศรษฐกิจให้กับครอบครัว ความเข้มแข็งของครอบครัว คือ ความเข้มแข็งของสังคม ดังนั้นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ จึงต้องเริ่มต้นจากครอบครัวเป็นลำดับแรก (สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ (องค์การมหาชน), 2559.)

“ป่าครอบครัว” ที่บ้านห้วยหนามตะเข้ ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี เกิดขึ้นจากแรงบันดาลใจของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ เมื่อราวปี พ.ศ.2543 ซึ่งตอนนั้นนายศิริพงษ์ โทหนองตอ ยังทำงานสิ่งแวดล้อมศึกษากับกองทุนสัตว์ป่าโลก (WWF-Thailand) ได้ไปพบปัญหาในพื้นที่ของชาวบ้านมากมายที่ไปบุกรุกป่าที่เป็นแหล่งอาหารจากธรรมชาติ ชาวบ้านขยายพื้นที่ทำการเกษตรด้วยการทำลายป่า ที่เป็นแหล่งอาหารของตนเอง จึงได้แนวคิดที่จะสร้างป่าที่จะให้เกิดเป็นแหล่งอาหารของตนเอง พอมีชาวบ้านมาขายที่ดินว่างเปล่าให้จำนวน 4 ไร่ ที่บ้านห้วยหนามตะเข้ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี จึงได้ทำการปรับพื้นที่ขุดสระเก็บน้ำ ปลูกไม้ยืนต้น ไม้ผล แล้วในที่สุดไม้ชนิดต่างๆ ที่ปลูกก็ค่อยๆ เติบโตเกิดเป็น ป่าขึ้นมา

จากความสำเร็จในการสร้างป่าครอบครัวของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ พบว่า มี 4 ประการ คือ พึ่งพาตนเอง พึ่งพากันเอง เครือข่าย และแหล่งเรียนรู้ของชุมชน นอกจากนี้จะช่วยให้มีการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพแล้ว ป่าครอบครัวยังเป็นแหล่งดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ช่วยลดผลกระทบจากสภาวะโลกร้อน ยังสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร จึงได้เป็นตัวอย่างเป็นที่เรียนรู้ เป็นที่ศึกษาดูงานของ

นักเรียนนักศึกษาและผู้สนใจที่จะนำแนวคิดการสร้างป่าครอบครัวไปทำในพื้นที่ของตนเอง และทำให้มีผู้สนใจในเขตอำเภอบ้านไร่และใกล้เคียง รวมทั้งจังหวัดใกล้เคียงมาสมัครเป็นสมาชิกป่าครอบครัวของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ เป็นจำนวนมาก จากการสำรวจโดยการสอบถามจากสมาชิกป่าครอบครัว พบว่า เหตุที่ทุกคนมาเรียนรู้ที่จะสร้างป่าครอบครัวตามแนวคิดของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ เพราะผู้นำครอบครัวส่วนใหญ่มีอายุมากแล้ว การที่จะเข้าป่าหาของป่าเหมือนเดิมไม่ไหวอีกแล้วต้องหันมาปลูกอยู่ปลูกกินในครอบครัว คนหาของป่ามีมากขึ้น แต่ของป่ากลับหายากขึ้น อีกทั้งทุกวันนี้เจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้มงวดมากขึ้น หาของป่าเหมือนเดิมไม่ได้อีกแล้ว ก็เลยนำพืชป่าที่เป็นอาหารและพืชป่าที่เป็นสมุนไพรมาขายยพันธ์เอง ปลูกไว้ใช้เองหรือแปรรูปเพื่อขายหารายได้ให้กับครอบครัว บางคนชอบปลูกไม้ผลไว้หลายชนิด เพื่อได้กินได้ขายหรือ แปรรูป บางคนมีแนวคิดอยากปลูกไม้ป่า เพื่อเอาไม้ไว้สร้างบ้านไว้ใช้สอยไว้ขายก็ได้ บางคนบอกว่าทุกวันนี้ปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อขายก็ต้องใช้สารเคมีจำนวนมาก ร่างกายก็สู้ไม่ไหว ราคาก็ไม่แน่นอน ฟ้าฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ผลผลิตไม่แน่นอน จึงคิดอยากสร้างป่าครอบครัว หลายคนบอกว่าป่าครอบครัวจะทำให้มีรายได้เสริม และได้กินได้ใช้ในสิ่งที่ตัวเองได้ปลูก มีบางคนบอกว่าชอบปลูกต้นไม้ อยากให้บ้านร่มรื่น ร่มเย็น สวยงาม ชอบสะสมพันธุ์ไม้อยากเห็น นก กระรอก กระแต ผีเสื้อ และสัตว์อื่นๆ ได้มาอาศัยอยู่ใกล้บ้าน เป็นต้น

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำวิจัยเพื่อถอดองค์ความรู้วิถีคิด วิถีปฏิบัติและวิถีให้คุณค่าการสร้างป่าครอบครัว: กรณีศึกษานายศิริพงษ์ โทหนองตอ บ้านห้วยหนามตะเข้ ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี เพื่อค้นหาว่า วิธีการสร้างป่าครอบครัว มีแนวทางเป็นอย่างไร และผลสำเร็จจากการสร้างป่าครอบครัวของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ เป็นอย่างไร อันจะเกิดเป็นประโยชน์ทางด้านวิชาการแก่ผู้สนใจและชุมชน เพื่อเป็นแนวทางและแบบอย่างที่ดีในการสร้างป่าครอบครัวของตนเองต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. วิธีการสร้างป่าครอบครัวของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ บ้านห้วยหนามตะเข้ ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี
2. ผลสำเร็จการสร้างป่าครอบครัวของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ บ้านห้วยหนามตะเข้ ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

ศึกษาการถอดองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน แนวทางการสร้างป่าครอบครัว และศึกษาผลสำเร็จของการสร้างป่าครอบครัวของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ ส่วนวิธีการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นศึกษาปรากฏการณ์สังคมจากสิ่งแวดล้อมตามความเป็นจริงในทุกมิติ เพื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อม โดยเน้นความสำคัญของข้อมูล ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ศึกษาแนวทางการสร้างป่าครอบครัว และศึกษาผลสำเร็จของการสร้างป่าครอบครัวของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ โดยเก็บข้อมูลภาคสนามใช้แบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา สรุปและอภิปรายผลเชิงพรรณนา

สรุปผลการวิจัย

1. แนวทางการสร้างป่าครอบครัวของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ มี 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 วิธีการเตรียมพื้นที่สำหรับสร้างป่าครอบครัว (0-1 ปี) การเตรียมดินและการพัฒนาคุณภาพของดิน ในกรณีที่ดินผ่านการใช้ประโยชน์มาอย่างยาวนาน ดินเสื่อมสภาพ อาจเกิดจากการปลูกอ้อย มันสำปะหลัง ข้าวโพด ฯลฯ ติดต่อกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน การสร้างป่าครอบครัวในลักษณะนี้ควรมีการปรับปรุงดินให้มีคุณภาพ ก่อนลงมือปลูกพืช ซึ่งอาจทำได้หลายวิธี

ขั้นตอนที่ 2 วิธีการวางโครงสร้างป่าครอบครัว (1-4 ปี) การใช้กล้วยเป็นพืชเบิกนำ กล้วยถือเป็นพืชเบิกนำและเป็นพืชชนิดแรกของโลก ที่มนุษย์นำมาปลูกไว้ในครอบครัว การสร้างป่าครอบครัวควรเริ่มต้นจากการปลูกกล้วย เพราะกล้วยเป็นพืชที่ช่วยกักเก็บความชื้นในดิน

ขั้นตอนที่ 3 วิธีการเสริมโครงสร้างป่า เพื่อป่าครอบครัวที่สมบูรณ์ (5-9 ปี) เมื่อต้นไม้ต่างๆ ในป่าครอบครัวเจริญเติบโตขึ้น จะกลายเป็นที่อยู่ของพืชอิงอาศัย (epiphyte) รวมถึงไม้เลื้อย (Climbers) ต่างๆ ได้ เช่น พวกกล้วยไม้ป่าต่าง ๆ ได้ ขยายผืนป่า เฟิร์นต่างๆ พืชข้าว บวบ ดีปลี เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 4 การใช้ประโยชน์จากป่าครอบครัวอย่างยั่งยืน จากการสัมภาษณ์นายศิริพงษ์ โทหนองตอ ซึ่งเป็นผู้สร้างป่าครอบครัว โดยใช้พื้นที่ที่เคยปลูกพืชเชิงเดี่ยวมาก่อน นำมาสร้างป่าครอบครัวจนประสบความสำเร็จ โดยมีขั้นตอนที่สำคัญอยู่ 3 ขั้นตอน คือ 1) การเตรียมพื้นที่สำหรับสร้างป่าครอบครัว 2) การวางโครงสร้างป่าครอบครัว 3) การเสริมโครงสร้างป่าไม้เพื่อให้ได้ป่าครอบครัวที่สมบูรณ์

2. ผลสำเร็จของการสร้างป่าครอบครัวของ นายศิริพงษ์ โทหนองตอ พบว่ามี 4 ประการคือการพึ่งพาตนเอง การพึ่งพากันเอง เกิดเครือข่าย และเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ดังนี้

1) การพึ่งพาตนเอง หมายถึง ความสามารถดำรงตนให้อยู่ได้อย่างอิสระ มั่นคง สมบูรณ์ ซึ่งการพึ่งพาตนเองได้นั้น มีทั้งในระดับบุคคล และชุมชน การพึ่งพาตนเองนั้นต้องสามารถปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลา เพื่อให้เกิดความเหมาะสม สอดคล้อง และสมดุล หลักการและแนวทางการพึ่งพาตนเองของผลสำเร็จจากการสร้างป่าครอบครัวที่สามารถพึ่งพาตนเองได้

2) การพึ่งพากันเอง การเกิดวงจรชีวิตของพืชขึ้นถือเป็นการเริ่มต้นที่สำคัญของการพึ่งพากันในระบบนิเวศ เพราะสัตว์จำนวนมากไม่สามารถผลิตอาหารเพื่อการบริโภคด้วยตัวเองได้ จึงต้องอาศัยอาหารจากการผลิตและสะสมของพืช

3) เกิดเครือข่ายป่าครอบครัว จากที่นายศิริพงษ์ โทหนองตอ ได้ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ผลงานจากการสร้างป่าครอบครัว ให้บุคคลทั่วไป ทราบถึงแนวทางการสร้างป่าครอบครัว วิธีการสร้างป่าครอบครัว การพัฒนาป่าครอบครัว รวมทั้งประโยชน์ที่ได้รับจากการสร้างป่าครอบครัว มีกระบวนการเสริมสร้างความเข้าใจในการสร้างเครือข่ายป่าครอบครัวอย่างยั่งยืน โดยสร้างเสริมความเข้าใจให้ผู้สนใจ

4) แหล่งเรียนรู้ของชุมชน “ป่าครอบครัว” ของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ ได้ถูกยอมรับให้เป็นศูนย์เรียนรู้ของชุมชน ได้มีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ตลอดจนบุคคลที่สนใจ เดินทางเข้ามาเยี่ยมชมเพื่อศึกษาดูงานกันอย่างต่อเนื่อง

อภิปรายผลการวิจัย

1. วิธีการสร้างป่าครอบครัวของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ หมายถึง การรวบรวมพันธุ์พืชท้องถิ่นที่เป็นประโยชน์ในการใช้สอย เป็นพืชอาหาร และเป็นพืชสมุนไพร เพื่อให้ครอบครัวได้ใช้ประโยชน์ มีขั้นตอนในการสร้างป่าครอบครัว สรุปได้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 วิธีการเตรียมพื้นที่สำหรับสร้างป่าครอบครัว (0-1 ปี)

การเตรียมดินและการพัฒนาคุณภาพของดิน ในกรณีที่ดินผ่านการใช้ประโยชน์มาอย่างยาวนาน ดินเสื่อมสภาพ อาจเกิดจากการปลูกอ้อย มันสำปะหลัง ข้าวโพด ฯลฯ ติดต่อกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน การสร้างป่าครอบครัวในลักษณะนี้ควรมีการปรับปรุงดินให้มีคุณภาพ ก่อนลงมือปลูกพืช ซึ่งอาจทำได้หลายวิธี

การจัดการบริหารน้ำ แหล่งน้ำ ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างป่าครอบครัวอย่างยิ่ง โดยเฉพาะช่วงที่เริ่มต้นปลูก ถ้าเราสามารถดูแลให้ต้นไม้ที่ปลูกรอดได้ในระหว่าง 4-5 ปีแรก เมื่อต้นไม้ในป่าครอบครัวเจริญเติบโตขึ้น ก็ไม่มีความจำเป็นต้องใช้น้ำในการรดอีกแล้ว

การสร้างแนวรั้วชีวภาพของป่าครอบครัว แนวรั้ว เป็นสิ่งสำคัญที่บอกอาณาเขตของที่ดินป่าครอบครัว การใช้เสาไม้ซีเมนต์ และลวดหนามในการทำแนวเขต ก็คงต้องใช้เงินลงทุนสูงมาก แต่เราหันมาคิดถึงรั้วชีวภาพ หรือใช้ต้นไม้ หรือพืชต่าง ๆ ที่เราหาได้ง่ายในชุมชน และเป็นประโยชน์ทั้งเป็นอาหารและยา เป็นไม้ใช้สอย เป็นแนวกันพายุลมแรง รวมทั้งเป็นที่อาศัยของไม้เลื้อยที่มีประโยชน์

ขั้นตอนที่ 2 วิธีการสร้างโครงสร้างป่าครอบครัว (1-4 ปี)

การใช้กล้วยเป็นพืชเบิกนำ กล้วยถือเป็นพืชเบิกนำ และเป็นพืชชนิดแรกๆ ของโลก ที่มนุษย์นำมาปลูกไว้ในครอบครัว การสร้างป่าครอบครัวควรเริ่มจากการปลูกกล้วย เพราะกล้วยเป็นพืชที่ช่วยกักเก็บความชื้นในดิน ใบกล้วยมีขนาดใหญ่ที่สามารถบังแสงแดดสามารถควบคุมหญ้าและวัชพืชต่าง ๆ ได้

การสร้างพืชคลุมดิน ด้วยผักเศรษฐกิจที่ให้ผลผลิตอย่างรวดเร็วในดงกล้วย การปลูกพืชอื่น ๆ แสมในสวนกล้วยเพื่อเตรียมให้พื้นที่เป็นประโยชน์ทั้งระบบนิเวศและเศรษฐกิจของครอบครัว ในสวนกล้วยมีความชื้นพอที่จะปลูกพืชอื่น ๆ แสมเพิ่มเติมได้ ครอบครัวสามารถนำมามีนาใช้หรือจำหน่ายสร้างรายได้ให้กับครอบครัว

การสร้างไม้พุ่ม ด้วยพืชที่กินได้ ไม้ที่เป็นยาในป่าครอบครัว ไม้พุ่มเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างป่า เราสามารถปลูกไม้พุ่มได้มากมายหลายชนิดในดงกล้วย เพราะไม้พุ่มส่วนมากมักไม่ต้องการแสงแดดมากนัก ชนิดของไม้พุ่มที่น่าจะนำมาปลูกไว้ในป่าครอบครัว ได้แก่ ผักหวานบ้าน ผักหวานป่า ผักคันทรง เป็นต้น

การสร้างไม้ชั้นรองในป่าครอบครัวด้วยไม้ยืนต้น ไม้หายากและไม้ใช้สอยต่างๆ ไม้ชั้นรองเป็นไม้ที่มีความสูงระดับกลาง ๆ และมีทรงพุ่มทั้งหมดต่ำกว่าระดับของไม้เรือนยอด แต่อาจมีส่วนใดส่วนหนึ่งของทรงพุ่มได้แสงโดยตรงจากข้างบนได้เล็กน้อย แต่ข้างๆ ทรงพุ่มนั้นจะไม่รับแสงเลย โดยปกติไม้ชั้นรองจะมีทรงพุ่มที่เล็กกว่าไม้เรือนยอดจึงถูกเบียดบังทรงพุ่มจากข้างๆ ไม้ที่ควรนำมาปลูกในป่าครอบครัว เช่น ตะลิงปิง มะกรูด ขนุน มะเฟือง เพกา เป็นต้น

การสร้างไม้เรือนยอด ด้วยไม้ผลและไม้ใช้สอยต่าง ๆ ไม้เรือนยอดจะเป็นไม้พวกที่มีเรือนยอดสูงกว่าระดับทรงพุ่มเรือนยอดของไม้ชนิดอื่น ๆ ทั้งหมด เพราะฉะนั้นไม้เรือนยอดนี้จะได้รับแสงเต็มที่ทั้งด้านบน

และด้านข้างของทรงพุ่ม ไม้จำพวกนี้จะโตกว่าไม้บริเวณเดียวกัน มีเรือนยอดเจริญเติบโตดี ไม้ที่ควรนำมาปลูกในป่าครอบครัว ได้แก่ ยางนา ตะเคียน มะค่าโมง พยุง เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 3 วิธีการเสริมโครงสร้างป่า เพื่อป่าครอบครัวที่สมบูรณ์ (5-9 ปี)

เมื่อต้นไม้ต่าง ๆ ในป่าครอบครัวเจริญเติบโตขึ้น จะกลายเป็นที่อยู่ของพืชอิงอาศัย รวมถึงไม้เลื้อยต่าง ๆ ได้ เช่น พวงกล้วยไม้ป่าต่าง ๆ ได้ ชายผ้าสีดา เฟิร์นต่าง ๆ ฟักข้าว บวบ ดีปลี เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 4 การใช้ประโยชน์จากป่าครอบครัวอย่างยั่งยืน

จากการสัมภาษณ์นายศิริพงษ์ โทหนองตอ ซึ่งเป็นผู้สร้างป่าครอบครัว โดยใช้พื้นที่ ที่เคยปลูกพืชเชิงเดี่ยวมาก่อน นำมาสร้างป่าครอบครัวจนประสบผลสำเร็จ ดังที่กล่าวข้างต้นจนปรากฏให้เห็นทรัพยากรพรรณพืช และสิ่งที่เกิดควบคู่กันมาอย่างลงตัว ทำให้เกิดระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมของป่าไม้ที่ใกล้เคียงกับป่าธรรมชาติ โดยสามารถจำแนกทรัพยากรพรรณพืชจากป่าครอบครัวเป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1) พืชผักพื้นบ้าน/ผักสวนครัว 2) พืชสมุนไพร 3) ไม้ผลต่างๆ 4) พืชที่ใช้เนื้อไม้

ดังนั้น จากการสร้างป่าครอบครัวของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ ได้สอดคล้องกับงานวิจัยของ **มีชัย วงษ์อูบ และธีรวิสิฐ มุลงามกุล** (2558) แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในเขตองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอวังเจ้า จังหวัดตาก พบว่า ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มี 3 ด้าน ได้แก่ การปลูกป่า การดูแลรักษาป่า และการป้องกันไฟป่า

2. ผลสำเร็จการสร้างป่าครอบครัวของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ พบว่ามี 4 ประการคือ การพึ่งพาตนเอง การพึ่งพากันเอง เกิดเครือข่าย และเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ดังนี้

1) การพึ่งพาตนเอง สามารถจำแนกการพึ่งตนเองได้ 5 ประการ สรุปได้ดังนี้

พึ่งพาตนเองได้ทางด้านจิตใจ มาใช้เพราะเห็นความสำคัญเป็นอันดับแรก ในแง่ของการกระตุ้นให้เกิดความคิดแสวงหาหลักการและแนวทางนำมาพัฒนาตนเองและพัฒนาป่าครอบครัว เพื่อให้การสร้างป่าครอบครัวเป็นป่าที่สมบูรณ์ แล้วจะได้ป่าที่เป็นแหล่งอาหารของครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับ **นรชาติ วงศ์วันดี** (2554.) กล่าวว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ คือ ความเท่าเทียมกันของคนในสังคม เสรีภาพในการแสดงออกทางความคิด การกระทำ และการแสดงความรัก เคารพมองเพื่อนผ่านการแบ่งปัน

พึ่งพาตนเองได้ทางด้านสังคม ได้นำแนวทางนี้มาใช้ ทำให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและเกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายป่าครอบครัวที่แข็งแรง การพึ่งพาตนเองทางด้านสังคมนี้ได้ผ่านการช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ **วรณิชาอร ทาพระเจริญ** (2558.) กล่าวว่า ปัจจัยแห่งความสำเร็จมาจากปัจจัยภายในชุมชนด้านผู้นำ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และปัจจัยภายนอกที่มีผลมาจากการสนับสนุนด้านวิชาการจากสถาบันการศึกษาและหน่วยงานราชการ

พึ่งพาตนเองได้ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ โดยการปลูกพืชหลากหลายชนิด โดยจากการปลูกพืชเบิกนำ ปลูกพืชคลุมดิน ปลูกพืชที่เป็นไม้พุ่ม ปลูกพืชที่เป็นไม้ชั้นรอง และปลูกพืชที่เป็นไม้เรือนยอด ดังนั้น ผลสำเร็จของการสร้างป่าครอบครัวจึงมีความหลากหลายของสังคมพืช และเป็นระบบนิเวศที่เกื้อกูลกัน ได้สอดคล้องกับ **พรพิมล ขำรัมย์** (2556.) กล่าวว่า ความสำเร็จที่เป็นรูปธรรมและมีความเกี่ยวเนื่องกันในแบบ

แผนการจัดการที่เข้ามามีส่วนหนึ่งในการจัดการชุมชนของชาวบ้าน ช่วยกันรักษาป่าไว้ ให้คืนความสมดุลให้กับระบบน้ำ และความสมบูรณ์ของดิน

พึ่งพาตนเองได้ทางด้านเทคโนโลยี โดยการนำองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน และเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในป่าครอบครัว การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษในชุมชน เช่น การกลั่นน้ำสมุนไพรโป่งฟ้า

พึ่งพาตนเองได้ทางด้านเศรษฐกิจ ได้มีการส่งเสริมให้สมาชิกป่าครอบครัว นำผลผลิตที่ได้จากป่าครอบครัว รวมทั้งผลิตภัณฑ์ที่แปรรูป นำมาขายในตลาดป่าครอบครัว เพื่อสร้างรายได้ให้กับสมาชิกป่าครอบครัว

2) การพึ่งพากันเอง การเกิดวงจรชีวิตของพืชถือเป็นการเริ่มต้นที่สำคัญของการพึ่งพากันเองในระบบนิเวศ พืชและสัตว์ต่างเกื้อกูลกัน คือ พืชเป็นอาหารของสัตว์ ในทางกลับกันพืชเองก็ต้องอยู่รอดด้วย 2 เหตุผล คือ ประการแรก เพื่อดำรงชีวิตให้อยู่รอด ในส่วนนี้โดยมีน้ำ อาหาร อุณหภูมิ และความชื้นที่เหมาะสม และเจริญเติบโตเต็มที่ก็ตายไป ประการที่สอง การแพร่พันธุ์ของพืชเองโดยไปให้ไกลที่สุด โดยสร้างส่วนที่ขยายพันธุ์และส่วนที่ดึงดูดให้สัตว์เข้ามามีส่วนขยายพันธุ์ การขยายพันธุ์โดยสัตว์กินพืชจากนั้นนำเมล็ดไปแพร่พันธุ์ที่อื่น

3) เกิดเครือข่ายป่าครอบครัว เครือข่ายป่าครอบครัวเกิดขึ้นจากนายศิริพงษ์ โทหนองตอ ได้ประชาสัมพันธ์เผยแพร่ผลงานจากการสร้างป่าครอบครัว ให้บุคคลทั่วไปทราบถึงแนวทางการสร้างป่าครอบครัว รวมทั้งประโยชน์ที่ได้รับจากการสร้างป่าครอบครัว ซึ่งมีขบวนการเสริมสร้างความเข้าใจในการสร้างเครือข่ายป่าครอบครัวอย่างยั่งยืน โดยการสร้างเสริมความเข้าใจให้ผู้สนใจ ดังนี้ 1) ให้ความรู้ เป็นขบวนการให้ความรู้เกี่ยวกับการสร้างป่าครอบครัว 2) ภาวะผู้นำ เป็นการส่งเสริมให้เกิดแรงบันดาลใจ 3) นวัตกรรม เป็นการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนากิจกรรม การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ด้วยภูมิปัญญา และองค์ความรู้ใหม่

4) แหล่งเรียนรู้ของชุมชน นายศิริพงษ์ โทหนองตอประสบผลสำเร็จในการสร้างป่าครอบครัว ซึ่งเป็นนวัตกรรมทางสังคมเพื่อชีวิต และความหลากหลายทางชีวภาพ จึงทำให้ป่าครอบครัว ของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ ได้ถูกยอมรับให้เป็นศูนย์เรียนรู้ของชุมชน ได้มีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนตลอดจนบุคคลที่สนใจเดินทางมาเข้าเยี่ยมชมเพื่อศึกษาดูงานกันอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายหน่วยงานที่รับผิดชอบ เช่น เทศบาลตำบลบ้านไร่ ควรส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมของป่าครอบครัว ประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ ให้บุคคลทั่วไปได้รับทราบมากยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะต่อวิชาการต่อชุมชน ชุมชนบ้านห้วยหนามตะเข้ และชุมชนใกล้เคียง ควรเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมต่างๆ ให้มากขึ้น เพื่อที่จะนำแนวทางการสร้างป่าครอบครัวไปใช้กับครอบครัวและชุมชน

3. ข้อเสนอแนะต่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาวิจัยเรื่อง การสร้างป่าครอบครัวร่วมกับพืชเศรษฐกิจ

2) ควรศึกษาวิจัยเรื่อง การแปรรูปผลผลิตที่ได้จากการสร้างป่าครอบครัว

บรรณานุกรม

- นรชาติ วงศ์วันดี. (2554). **ความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชน บ้านดงผาปูน ตำบลบ่อเกลือใต้ จัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม**. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พรพิมล ชำรัมย์. (2556). **การจัดการป่าชุมชนในฐานะที่เป็นทรัพยากรวัฒนธรรม กรณีศึกษา : บ้านสามขา หมู่ที่ 6 ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง**. วิทยานิพนธ์ปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- มีชัย วงษ์อุบ และธีรวิสิฐ มุลงามกุลจ. (2558). **แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชน ในเขต องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอวังเจ้า จังหวัดตาก**. วิทยานิพนธ์หลักสูตร รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
- วณิชชาอร ท่าพระเจริญ. (2558). **ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาจัดการภาครัฐและภาคเอกชน. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศิริพงษ์ โทหนองตอ. (8 พฤษภาคม 2560). **สัมภาษณ์**. ราษฎร. บ้านห้วยหนามตะเข้ ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.
- สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ (องค์การมหาชน).(2559). **แนวทางการสร้างป่าครอบครัว**. กรุงเทพฯ: Prottexts.com.
- เสรี พงศ์พิศ. (2548). **อินแปง**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.